

İSTANBUL İLKOKULLARINDA OKUYAN YOKSUL ÇOCUKLARA YARDIM CEMİYETLERİ BİRLİĞİ (1940-1947)

Sezai Kürşat ÖKTE*

ÖZ

Türkiye için siyasi ve iktisadi bakımdan en buhranlı dönemlerden olan biri II. Dünya Savaşı (1939-1945) esnasında, ülkede çok sayıda yardım kuruluşu faaliyet göstermiştir. Başta Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu olmak üzere çeşitli yardım cemiyetleri, muhtaçlara yardım amacıyla çalışmıştır. Yazılı kaynaklardan yapılan incelemelerde bu faaliyetlerin belirli bir bölümüne ilişkin çeşitli araştırmaların bulunduğu görülmektedir. Ancak, 1940 yılında faaliyete başlayıp 1947 yılına kadar etkili çalışmaları olan “İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği” hakkında aydınlatıcı ve güncel bir bilgiye rastlanmamıştır. Oysa bu dönemde iktidarda olan CHP, II. Dünya Savaşının ülkede yarattığı ekonomik sarsıntıları gidermek amacıyla büyük çaba göstermektedir. Bütün parti örgütleriyle; bir yandan halkın yoksulluk şartlarından etkilenmemesi için uğraşılırken, diğer yandan girişilen eğitim seferberliğinin de hedefine ulaşabilmesi amacıyla büyük bir gayret sarf edilmiştir. Bu çalışmada; CHP İstanbul Vilayet Örgütünün yardım çabalarından biri olan İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliğinin faaliyetleri, ilgili arşiv belgelerinden faydalanılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği, CHP İstanbul Vilayet Kongreleri, Savaş Ekonomisi, Yardım Cemiyetleri.

ASSOCIATION FOR HELPFUL CHILDREN READING IN ISTANBUL PRINCIPLES (1940-1947)

ABSTRACT

For Turkey, from the most depressing periods in political and economic terms II. During World War II (1939-1945), a large number of charities operated in the country. In particular, the Red Crescent Society and the Child Protection Agency have been working to help the poor and needy in need. It is seen that there are various

---

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, E-posta: sezaiokte@gmail.com

researches on a certain part of these activities in the examination made by written sources. However, there was no informative and up-to-date information about "Union of Poor Children Reading Association in Primary Schools", which started in 1940 and was effective until 1947. However, the CHP in power in this period, II. The economic turmoil created by the World War in the country is making a great effort to get rid of it. With all party organizations; On the one hand, while trying not to be affected by the conditions of the poverty of the people, on the other hand a great effort has been made so that the educational mobilization can be achieved. . In this study; The activities of the Association of Poor Children in the Primary Schools of Istanbul, one of the helping organizations of the CHP Istanbul Provincial Association, were examined by using the relevant archive documents.

Keywords: *Association for the Help of Poor Children in Primary Schools in Istanbul, CHP Istanbul Provincial Congress, War Economy, Help Societies.*

Giriş

1939-1945 yılları arasında Türkiye de dünyadaki savaş ekonomisi dönemine girmiştir. Savaşa fiilen katılmamakla birlikte, savaş ekonomisinin koşullarını tüm ağırlığı ile yaşamıştır. Bu dönemde iktisadi yatırımlar durmuştur. Tarım kesiminde olağanüstü vergilendirme, çalışma yaşındaki iş gücünün savaş nedeniyle silahaltına alınması gibi nedenlerle üretimde önemli azalma olmuştur.

Askeri harcamalar hızla yükselmiş, devletin her türlü tüketim mallarından büyük miktarda satın alması yurtiçi fiyatları artırmıştır. Üreticiler ve toptancı büyük tüccarlar, stokçuluk, karaborsa gibi yollarla büyük kazançlar sağlamışlardır. Daha önce uygulanan denk bütçe-sağlam para politikaları işlemez olmuş, 1938-1943 dönemini kapsayacak şekilde hazırlanmış olan II. Beş Yıllık Sanayi Planı uygulamaya konulamamıştır. Hükümet, savaşın doğurduğu sıkıntıları hafifletmeye ve bu durumdan bazı kişilerin aşırı kazanç elde etmesini; Milli Koruma, Varlık Vergisi gibi kanunlar ve uygulamalarla önlemeye çalışmıştır. Devletin aldığı fırsatçıları engelleme amaçlı kontrol tedbirleri, durumdan faydalananları memnun etmemiş, zaten hep zor hayat koşullarında yaşayan halkın yoksulluğu, sıkıntıları ve dolayısıyla hoşnutsuzluğu giderek yükselmiştir.¹

1942'de Şükrü Saraçoğlu Hükümeti'yle müdahaleci politikalar yerini daha esnek ve piyasa yanlısı politikalara bırakmıştır. Hükümetin tarım üreticilerine ödediği fiyatlar yükselmiş, kent piyasalarındaki fiyat denetimleri

¹ Oktay Yenal, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013, s. 73-93. Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015, s.199-208.

kaldırılmış ve hafifletilmiştir. Yeni hükümet tarımsal ürünün, % 20-50'sini düşük fiyattan satın alarak, kalan kısmını tüccara piyasa fiyatlarından satmasına izin vermiştir. Ancak bu uygulamalar da bütçe açığı sorununu çözememiştir. 1943'ten itibaren yeni vergiler gündeme getirilmiştir. Bütün bu ekonomik ve siyasi gelişmeler gündelik hayatı doğrudan etkilemiştir. Fiyatların artması en çok kent nüfusunu vurmuş, kent yoksullarının miktarını artırmış, ekmeğe gibi temel gıda maddelerinin edinilmesi bile başlı başına bir sorun haline gelmiştir.²

II. Dünya Savaşı yıllarının artan yoksulluk koşullarında CHP, parti teşkilatından da yararlanmak suretiyle yoksullara yardım faaliyetlerini artırmıştır. 1940'lı yıllarda parti yöneticilerinin girişimleriyle il/ilçe merkez binalarında birçok yardım cemiyeti kurulmuştur. Yoksullara yardım amacıyla faaliyet gösteren Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Yardım Sevenler Cemiyetinin yanında Fukara Perver cemiyetleri, Okul Çocuklarını Himaye heyetleri oluşturulmuştur. Bu cemiyetlerden biri de, "*İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliğidir*". Birliğin yardımları; prevantoryum³, dinlendirme kampları, yatılı okullarda okutma, para, giyecek ve yiyecek yardımı genel başlıkları altında yapılmaktadır. CHP Vilayet ve İlçe Kongrelerinin anılan dönemlerdeki çalışma raporları incelendiğinde, söz konusu cemiyetlere ve kurulan yeni birliğe önemli yer verildiği, çalışmalarının övüldüğü görülmektedir.⁴ Söz konusu yardımların görünmeyen diğer bir amacı ise; 1940'lı yıllarda ülkedeki okur-yazar oranının yükseltilmesi, her seviyede kültürlü insan sayısının artırılması için girişilen eğitim seferberliğine engel olan koşulların ortadan kaldırılmasıdır.

İstanbul'da ilkokullarda okuyan yoksul çocukların devamlı bir şekilde himaye edilmesi gereği, 1931 yılında Maarif Vekâleti tarafından düşünülmüş ve "*İlkokullar Himaye Heyeti Talimatnamesi*" okullara tebliğ edilerek bu yolda ilk adım atılmıştır. Bu zamana kadar ilkokullardaki yoksul ve muhtaç çocuklar, ancak bazı bölgelerde ve semtlerde bir kısım hayır kurumlarının belirli zamanlarda yapmış oldukları yardımlardan yararlanmışlardır.

² Yenal, a.g.e., s. 73-93.

³ T.D.K. Sözlüğü; "Prevantoryum: Vücutlarına verem mikrobu girmesine rağmen henüz hastalığa yakalanmamış zayıf kimselerin, vereme yakalanmasını önlemek amacıyla bakıldıkları sağlık kurumu."

⁴ **CHP İstanbul Vilayeti 1938-1940 Çalışma Raporu**, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1940, s. 40-41.; **CHP Beşiktaş Kazası 1941 Kongresi**, İdare Heyeti Raporu, İstanbul Belediyesi Matbaası, 1941, s. 21-22.; **CHP İstanbul Vilayeti 1942 Yılı Kongresi Zaptı**, Kenan Matbaası, İstanbul, 1943, s. 70-75.; **CHP Beşiktaş Kazası 1943 Kongresi**, İstanbul Belediyesi Matbaası, 1943, s. 11.; **CHP İstanbul Vilayeti 1944 Yılı Kongresi 1942-1944 Çalışma Tafsilatı**, Sühulet Matbaası, İstanbul, 1944, s. 97-98.; **CHP İstanbul Vilayeti 1946 Yılı Kongre Zaptı**, Osmanbey Matbaası, İstanbul, 1948, s. 109-110, 275.

İlkokullarda himaye heyetlerinin oluşturulmasıyla öğrenci velileri, muhtaç çocukların hal ve durumlarıyla ilgilenmeye yöneltilmiştir. Bu sayede ilk senelerde yoksul çocukların tamamının aç kalmamasına yetecek derecede olmamakla beraber, yine de sürekli bir yardım imkânı sağlanmıştır. İlkokullardaki yoksul çocuklara yardım cemiyetleri birliğinin oluşturulmasına kadar geçen zaman içerisinde, ilkokul himaye heyetlerinin sayısı ve faaliyetleri gittikçe çoğalmıştır. Böylece ilkokullardaki muhtaç çocuklara yardım işi artık okula ve öğrenci velisine ait bir görev olmaktan çıkmış, gerçek anlamda ulus için toplumsal bir borç olarak tanınmağa başlanmıştır. Bu devrede himaye heyetlerinden bir kısmı, öğrenci velisi olmayan yurttaşların bağışlarını da kabul ederek yardım imkânlarını genişletebilmek amacıyla bağımsız cemiyetler şeklini almaya başlamışlardır. Diğer bir kısmı da Çocuk Esirgeme Kurumu'nun makbuzlarını kullanmak suretiyle faaliyetlerini artırmaya çalışmışlardır.⁵

1937 senesinde ilkokul himaye heyetlerinin ve bunlardan cemiyet haline gelmiş olanların faaliyetlerini birleştirmek ve düzenlemek; senelerden beri yardım işine katılan Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumlarının işleviyle, himaye heyet ve cemiyetlerinin faaliyetlerini koordine ederek daha etkin hale getirmek zorunluluğu hissedilmiştir. Bu amaçla; CHP İstanbul Vilayeti İdare Heyeti Başkanlığının öncülüğü ve yol göstermesiyle, 8 Nisan 1937 tarihinde, "*İstanbul İlkokul Yoksul Çocuklarına Yardım Birliği*" oluşturulmuştur. Birlik faaliyetine bir süre devam etmiş ve 29 Eylül 1938'de birinci genel heyeti toplanarak, birliğin merkez heyetini seçmiş ve gelecek devreye ait çalışma esaslarını tespit etmiştir. Ancak aynı sene içinde 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu'nun geçici A maddesi gereğince bütün cemiyet ve müesseselerin oluşumlarını bu kanun hükümlerine uydurmaları zorunluluğu doğmuştur. Yeni Cemiyetler Kanununun yürürlüğe girmesiyle ortaya çıkan bu mecburiyet karşısında, İstanbul Vilayetine bağlı kazaların her birinde "*İlkokullardaki Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyeti*" adıyla birer cemiyet kurulmuştur.⁶

CHP İstanbul Vilayeti İdare Heyeti Başkanlığı'nın 18 Ocak 1940 tarihinde yaptığı toplantıda; İstanbul'un 16 kazasında kurulmuş olan yardım cemiyetlerinin yetkili temsilcileri, bu cemiyetler arasında bir birlik tesisini kararlaştırmışlar ve nizamnamesini hazırlamışlardır. Dâhiliye Vekâletine gönderilen nizamname onaylanmış ve bu suretle "*İstanbul İlkokullarında*

⁵ CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1940 Yılı Kongresi, Tan Matbaası, İstanbul, 1940, s. 1-5.

⁶ A.g.e, s. 5-6.

Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği” ayrı bir tüzel kişilik şeklinde oluşmuştur.⁷

Birliğin idare heyeti; CHP İstanbul Vilayeti İdare Heyetinden seçilecek bir kişinin başkanlığı altında; İstanbul Maarif Müdürü, Kızılay İstanbul Temsilcisi veya seçeceği bir kişi, Çocuk Esirgeme Kurumu Vilayet İdare Heyetinden seçilecek bir kişi ve birlik genel heyeti toplantısında seçilecek üç kişiden oluşmaktadır. Nizamnamenin diğer maddeleri; İdare Heyeti’nin toplanma şekli, birliğin varidatı (gelirleri), birliğin umumi heyeti, idare heyeti faaliyetleri nakdi ve diğer yardımların yapılma şeklini içermektedir. Birliğin merkezi; İstanbul Cağaloğlu’nda CHP Vilayet Merkez binasıdır.⁸

Birliğin kuruluş aşamasında ve 1940 yılı itibarıyla ilk idare heyeti şu kişilerden oluşmaktadır:

Başkan: Prof. Dr. Hamit Ongunsu; İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı, CHP İstanbul Vilayeti İdare Heyeti Azası

İkinci Başkan: Tefvik Kut; İstanbul Maarif Müdürü

Muhasip: Reşit Çavdar; İstanbul Emniyet Sandığı Müdürü, Çocuk Esirgeme Kurumu İstanbul Vilayeti Reisi

Umumi Kâtip: Atıf Ödül; Av. İstanbul Umumi Meclis Azası, Kızılay İstanbul Temsilcisi adına Eminönü Kızılay Reisi

Azalar: Muallim Halit Yaşaroğlu, Şişli Halkevi Reisi; Prof. Zühtü İnan, Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi; Asaf İlbay Eski Bilecik Mebusu

Murakıplar: Methi Adakan, İstanbul Gümrükleri Başmüdürü; Celal Dikmen, İmar Bankası Müdürü.⁹

⁷ **CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği Ana Nizamnamesi**, Vakit Gazetesi, 6-7 Ocak 1942; Haber Gazetesi, 6-8 Ocak 1942. Nizamname 1. Md: Kuruluş, 2. Md: Birliğin Adı, **3. Md: Birliğin Maksadı**: “A) İstanbul Vilayeti dâhilinde ilk mekteplerde okuyan yoksul çocuklara yardım maksadıyla kurulmuş bulunan cemiyetlerin faaliyetini tanzim ile bu cemiyetler tarafından yapılan yardım ve himayelerin çoğaltılmasına ve dağıtımına ve ilk mekteplerde gıdasız, giyimsiz ve kitapsız çocuk kalmamasını temin için cemiyetlerin faaliyetini daha semereli şekillerde inkişaf ettirmeye çalışmak ve diğer hayır cemiyetlerinin bu husustaki yardımlarını ahenkleştirmeye uğraşmak. B) Muhitte yoksul çocukların gıda, giyim ve kitap ihtiyacı bakımından korunmaları zihniyetini yaymak ve kökleştirmek için icap eden mesaide bulunmak ve bu hususta münasip göreceği çarelere başvurmak.”

⁸ **CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği Ana Nizamnamesi**, Vakit Gazetesi, 6-7 Ocak 1942’de; Haber Gazetesi, 6-8 Ocak 1942’de ilan edilmiştir.

⁹ **CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği Ana Nizamnamesi**.

“*İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği*”, 1940-1947 yılları arasında düzenlemiş olduğu yedi kongrede; her yıl içerisinde yapılan faaliyetler ile gelecek yıl yapılacak faaliyetlerin planlamasını görüşmüştür. 1947 yılında, Milli Eğitim İdaresinin ilkokullarda; Kızılay ve Okul Aile Birliklerinden başka bir kurumun faaliyet göstermesini men etmesi üzerine çalışmalarını bu birimlerle koordine ve onlara destek mahiyetinde sürdürmüştür.¹⁰

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde; 1940 yılından başlamak suretiyle 1947 yılı dâhil birliğin yapmış olduğu kongre dokümanları incelenerek, ülkenin içinde bulunduğu koşullarda CHP İstanbul Vilayet Teşkilatı'nın koordinatörlüğünde yoksul çocuklara yapılmış olan yardımlar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

CHP Yardım Cemiyetleri Birliği 1940 Yılı Kongresi

Kongre, 20 Aralık 1940'ta Cuma günü saat 15.00'da CHP İstanbul Vilayet Merkezi binasında toplanmıştır. 1940 yılı Birlik İdare Heyeti ve murakıpları; Başkan: Prof. Dr. Hamit Ongunsu; II. Başkan: Tevfik Kut; Muhasip: Reşit Çavdar; Umumi Kâtip: Atıf Ödül; Azalar: Muallim Halit Yaşaroğlu, Prof. Zühtü İnan ve Asaf İlbay; Murakıplar: Methi Adakan ve Celal Dikmen'dir. Kongre temsilcileri ise İstanbul Vilayeti'nin 16 kazasından¹¹ katılan 46 kişiden oluşmaktadır.¹²

İstanbul Vilayeti kazalarında kurulan cemiyetlerin, bir çatı cemiyeti altında birleşmesini müteakip yapılan ilk kongre olması bakımından önemlidir. Bu nedenle öncelikle “*İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği'nin*” teşkil edilmesiyle ilgili gelişmeler açıklanmış, kazalarda kurulmuş olan cemiyetlerin faaliyetlerinin birleştirilmesine ilişkin esaslar belirlenmiştir. 1940 yılına kadar yoksul/muhtaç ilkokul çocuklarına yapılan yardım miktarı şu şekilde açıklanmıştır:

“1937 Senesi (Tahmini olarak belirtilmekte), 7781 çocuğa yardım edilmiş olup yaklaşık olarak 38.900 lira harcanmıştır.

¹⁰ **CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1947 Yılı Kongresi**, Kenan Matbaası, İstanbul, 1948, s. 11-12.

¹¹ **İstanbul Vilayeti Kazaları (1940)**; Adalar, Bakırköy, Beşiktaş, Beykoz, Beyoğlu, Çatalca, Eminönü, Eyüp, Fatih, Kadıköy, Kartal, Sarıyer, Silivri, Şile, Üsküdar, Yalova.

¹² **CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1940 Yılı Kongresi**, Tan Matbaası, İstanbul, 1940, s. 1-2.

1938-1939 devresinde, 45.817 lira; 1939-1940 devresinde ise 72.856 liralık yardım yapılmıştır. Birliğin teşkilini müteakip yapılan 15.156 liralık yardımla beraber son devre 88.012 liralık bir yardıma karşılık gelmektedir.

1939-1940 devresinde İstanbul Vilayeti dâhilindeki ilkokullarda okuyan 58.658 öğrenciden muhtaç oldukları tespit edilen 12.932'sinden 10.444 adedine yardım yapılabilmektedir. Muhtaç çocukların % 80'ne yardım yapıldığı anlaşılmaktadır."

Bu dönemde ayrıca 13 çocuğa prevantoryum, muhtaç 101 çocuğa kamp ve malzeme, dış tedavisi yardımı yapılmıştır.

Kongrede 1939-1940 yılları için hazırlanan bilanço onaya sunulmuş ve onaylatılmıştır. 1940-1941 yılları için hazırlanan bütçe durumu tartışılmıştır. Faaliyetlerini tek çatı altında birleştiren 16 cemiyetin şubeleri de belirtilmektedir. Örneğin; Adalar Kazası için, Büyükada, Heybeliada, Burgazada, Kınalıada; Eminönü Kazası için, Cağaloğlu, Alemdar, Kadırga, Gedikpaşa, Beyazıt, Süleymaniye, Şehzadebaşı, Zeyrek, Çarşıkapı, Sirkeci... gibi. Bu şubelerin yanında 1940 yılına kadar şube açılmayan ilkokullar listesi de yayınlanmıştır.

Söz konusu kongre tutanağı sonunda; Cemiyetler Birliği'nin tanımı yapılmakta, cemiyete yardım koşulları belirtilmekte, ilkokul çocuklarına yardım etmek isteyenlerin yapması gerekenler açıklanmaktadır. Pansiyonlu okullarda çocuklarını okutmak isteyenlerin ödeyeceği bedeller 60-156 lira arasında değişmekte ve 6 taksitte ödenebilmektedir. Ayrıca Yeşilköy'de açılan Çocukları Kurtarma Yurdu'nda; ruhsal ve zihinsel tedavi ile ıslah, talim ve terbiye hizmeti sağlanmaktadır. Yaz tatillerinde kamplardan istifade için ilgili kamp idarelerine müracaat edilmesi; prevantoryum ve sanatoryum tedavileri için ise Maarif Müdürlüğü'ne başvurulması gerektiği açıklanmaktadır.¹³

CHP Yardım Cemiyetleri Birliği 1942 Yılı Kongresi

Kongre, 13 Şubat 1943 Cumartesi günü İstanbul Birinci Okul binasında toplanmıştır. 1942 yılı birlik idare ve murakıplarında tek değişiklik II. Başkan Muhsin Binal'dır. Kongre zabıtlarının incelenmesinde, birlik faaliyetlerinin ve kayıtlarının bir önceki kongreye nazaran daha düzenli bir şekilde

¹³ CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1940 Yılı Kongresi, TAN Matbaası, İstanbul, 1940.

oluşturulduğu görülmektedir. Ayrıca Birliğin ve 16 Cemiyetin faaliyetleri bu kongrede ayrı ayrı tartışılmıştır.

Kongre açılışında İcra Vekilleri Heyetinin 16.11.1942 tarihli kararı gündeme getirilmiştir. 2/18998 Sayılı Karar, 22 Kasım 1942 tarihli Resmi Gazete’de de yer almaktadır. Bu karara göre; “İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği” toplumsal menfaatlere hizmet eden yararlı cemiyetler kategorisine girmiştir.¹⁴ O dönem için toplumsal yardım sahasında geçmişi ve belirli başarıları kanıtlanmış cemiyetlere verilen bu ayrıcalık birliğin önemini ve değerini daha da artırmaktadır.

Yardım faaliyetlerinin önemli bir kısmını teşkil eden giyim eşyasını hazırlama ve dağıtım işlevinin daha etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla, CHP Parti Vilayet Merkezi bahçesinde yeni bir bina inşa ettirilmiş ve birlik bu binaya taşınmıştır. 1941-1942 döneminde 23.495 lira gelir elde edilmiştir. Geçen seneye nazaran gelirin % 146 oranında arttığı görülmektedir. Bu artışta çeşitli kurum, şirket ve kişilerin yaptığı yardımların etkisi büyük olmuştur. Birlik tarafından doğrudan yapılan yardımlarda bu oranda artmıştır. Pansiyonlu ilkokullarda okuyan öğrenci sayısı 30’a çıkarılmış, bu okullara yatırılması imkânı bulunmayan 35 öğrenciye her ay 135 lira yardım yapılmıştır. Çocuk bahçelerine 960 lira verilmiş, 10.815 liraya 2.392 metre kumaş alınmış, bununla erkek çocuklara 650 palto ve pantolon, kız çocuklarına 350 manto diktirilmiştir. Ayrıca gümrüklerden alınan kumaşlarla 1686 gömlek, 914 entari, 95 mintan ve 176 parça çamaşır hazırlanmıştır. Bu konuda yardımı olan Yardım Sevenler Cemiyeti’ne kongrede teşekkür edilmektedir. Dönemin Türkiye’deki ekonomik koşulları ve bu çerçevede yardım cemiyetleri birliğinin hassasiyetini yansıtan aşağıdaki açıklama dikkate değerdir:

“Sene iptidasında gıda maddeleri fiyatlarının günden güne artmakta olmasını gören idare heyetimiz ucuz bedelle 75 teneke zeytinyağı, 75 teneke sadeyağ, 5 ton pirinç ve 7 ton fasulye almış ve bedelleri azar azar ödenmek suretiyle bu malzemenin mühim bir kısmı cemiyetlere devredilmiştir. Bu suretle piyasada zeytinyağının perakende satış fiyatı 200 kuruşa doğru yükseldiği zamanlarda bile cemiyetlerimize 110 kuruş bedelle zeytinyağı ve 200 kuruş üzerinde sadeyağ vermek mümkün olabilmıştır. Fasulye ve pirinç fiyatlarında da piyasanın perakende satış fiyatlarına nispetle buna yakın bir ucuzluk temin edilmiştir.”¹⁵

¹⁴ Resmi Gazete; 28 Teşrinisani 1942, Cumartesi, Sayı: 5269

¹⁵ CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1942 Yılı Kongresi, Kenan Matbaası, İstanbul, 1943, s. 7-8.

Cemiyetlerin faaliyetlerine gelince; Silivri, Çatalca ve Yalova ilçeleri hariç cemiyetlerin 1941-1942 geliri kasa mevcutlarıyla beraber 90.825 liraya yükselmiştir. Cemiyetlerin bütçeleri düzenli çizelgeler halinde hazırlanmış olup, 55.252 İlkokul Öğrencisinden, himayeye muhtaç 12.757 öğrencinin 9.803'üne yardım edilmiştir. Yardım oranı % 76'dır. 81.910 liralık gelirin 65.888 lirası yedirme; 5.265 lirası giydirme; 3.320 lirası da diğer masraflara harcanmıştır.¹⁶

CHP Yardım Cemiyetleri Birliği 1943 Yılı Kongresi

Kongre, 27 Kasım 1943 Cumartesi günü saat 15.00'te Eminönü Halkevi salonunda toplanmıştır. 1943 yılı birlik idare ve murakıplarında tek değişiklik II. Başkan Necmettin Bora'dır. 16 İlçeden sadece Sarıyer ve Silivri temsilcisi olmayıp diğer 40 temsilci hazır bulunmuştur.

Birliğin 1942 yılı geliri geçen yıldan devreden 20.755 lirayla birlikte 40.642 liradır. Bunun 18.888 lirası tüzel ve gerçek kişiler tarafından yapılan yardımlar olup, 999,88 lirası faiz ve çeşitli gelirlerden oluşmaktadır. Masrafların yekûnu 27.965 lira olup, 24.147 lirası para ve giyim eşyası yardımlarına, 2.343 lirası ise cemiyet ve şubelerin giderlerine harcanmıştır. Geçen sene alınan kumaşla bu yıl erkek çocuklar için 1073 palto ve 890 pantolon, kız çocuklar için 335 manto diktirilmiş bunların önemli bir bölümü Cumhuriyet Bayramı'nda hediye edilmiştir. 1200 Kilo pirinç alınmış ve ihtiyacı olan okullara dağıtılmıştır. Bunun yanında muhtaç çocuklara ayrıca giyim eşyası, kalem, kâğıt verilmiştir. Pansiyonlu okullarda okutulan 25 çocuk için 6.790 lira ve 25 aileye çocuk sayısı ve ihtiyaçlarına göre 1.085 lira; Maarif Müdürlüğü vasıtasıyla 1.000 lira ve çocuk bahçelerine 500 lira ile toplam Birlik tarafından 37.225 lira yardım yapılmıştır. Gıda yardımı ile ilgili açıklama ise şöyledir:

"... (S)ene başında gıda maddeleri fiyatının giderek arttığını gören idare heyetimiz, kilosu 115 kuruştan 4 ton pirinç, kilosu 62 kuruştan 7 ton fasulye, kilosu 205 kuruştan 1650 kilo yağ satın almıştır. Bu malzemeyi maliyet fiyatı üzerinden bedeli taksitle tahsil edilmek üzere cemiyetlere dağıtmış, geçen sene ucuz fiyatla alınmış olan 13 teneke sade ve 14 teneke zeytinyağını piyasa fiyatından çok aşağı bir bedelle cemiyetlere tevzi etmiştir. Beykoz fabrikasına çifti dört liradan 3.000

¹⁶ A.g.e., s. 10-12. (İstanbul Belediyesi 10.000, CHP İstanbul Vilayeti 6.000, Merkez Bankası 1.000, İş Bankası 1.000, Reasürans 1.500, Radyolin Cemil 600, Emniyet Sandığı 200, Zahire Borsası 350, Ankara Sigorta 250, Anadolu Sigorta 500, Türk Deri Anonim Şirketi 500, Ticaret Odası 500, Elektrik Şirketi 150, Güven Sigorta Şirketi 500 lira; olmak üzere Toplam: 23.050 lira yardımda bulunmuşlardır.)

ayakkabı yaptırılmış ve aynı bedelle cemiyetlere dağıtılarak Cumhuriyet Bayramı'nda muhtaç yavrularımızın sevindirilmesi temin edilmiştir... ”¹⁷

Cemiyetlerin faaliyetlerine gelince; cemiyetlerin 1942-1943 geliri kasa mevcutlarıyla beraber 129.214,36 liraya yükselmiştir. Cemiyetlerin bütçeleri düzenli çizelgeler halinde hazırlanmış olup, 74.339 İlkokul öğrencisinden, himayeye muhtaç 13.693 öğrencinin 9.626'sına yardım edilmiştir. Yardım oranı % 70'dir. Gelirin 92.237 lirası yedirme; 4.466 lirası giydirme; 6.586 lirası da diğer masraflara harcanmıştır. Bu yıl özel ve tüzel kurum/kişilerin yardımı 58.598 liraya ulaşmıştır.¹⁸ Cemiyetlerin faaliyetleri hakkında yapılan son açıklama ise şu şekildedir:

“Teşekkürü üzerinden pek az bir zaman geçmiş olmasına rağmen teşkilatımızın muhitte gündün güne yayıldığını ve halkımızın gittikçe çoğalan alaka ve itimadını kazandığını göstermesi bakımından bu neticeyi sevinçle karşılamakta ve cemiyet ile şubelerimizde feragatle çalışan arkadaşları bu muvaffakiyetlerinden dolayı tebrik etmekteyiz.”¹⁹

CHP Yardım Cemiyetleri Birliği 1944 Yılı Kongresi

Kongre, 20 Ocak 1945 Cumartesi günü saat 15.00'de Eminönü Halkevi salonunda toplanmıştır. 1944 yılı birlik idare ve murakıplarında tek değişiklik II. Başkan Halil Vedat Fıratlı'dır. Silivri ilçesi hariç 15 ilçe 44 temsilciyle kongreye katılmıştır.

Geçen seneden devreden 13.267 lira da dâhil olmak üzere bu sene toplanan gelirin tamamı 57.314 liradır. Bu gelirin 32.264 lirası özel ve tüzel şahısların teberrularından oluşmaktadır. 8.860 lirası ise birlik tarafından açılan dinlendirme kampları için hayır teşekkülleri ile diğer hayırsever kişilerden toplanmıştır. 2.323 lira da faiz ve çeşitli gelirdir. Prevantoryum yardımı Maarif Müdürlüğü emrine 2.500 lira tahsis edilmek suretiyle gerçekleşmiştir. Dinlendirme kampları için (Beykoz Kampı 10.585 lira, Göztepe Kampı 6.422

¹⁷ **CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1943 Yılı Kongresi**, Kenan Matbaası, İstanbul, 1943, s. 6-8.

¹⁸ **1943 Yılı Kongresi**, (CHP 3000, İstanbul Belediyesi 2500, Reasurans 2000, Ziraat Bankası 2000, Yardım Sevenler Cemiyeti 2000, Çocuk Esirgeme Kurumu 1000, İş Bankası 1000, Güven Sigorta 1000, Merkez Bankası 1000, Anadolu Sigorta 750, Emniyet Sandığı 500, Emlak Bankası 500, Zahire Borsası 350, Ankara Sigorta 250, Ankara Doğan Şirketi 250, Tüccar Habib Edip 200, Elektrik Şirketi 150, Namık Zeki 138, Tüccar Alof Refael 100, Şeker Şirketi 100 lira olmak üzere; Toplam 18.888 liradır.-son yıl yapılan yardım-)

¹⁹ **A.g.e.**, s. 8-9.

lira) 17.076 lira sarf edilmiştir. Yatılı okullarda okutulan öğrenci miktarı 30 çocuğa çıkarılmış, geçen sene bu amaçla 9.122 lira harcanmıştır. Çocuklara ve ailelerine parasal yardım olarak 1.710 lira verilmiştir. 8.140 çift kundura Beykoz fabrikasında yaptırılarak dağıtılmıştır. Toprak Mahsulleri Ofisi'nden 4 ton pirinç, 5 ton bulgur için buğday, 5 ton fasulye, 1 ton nohut ve 2 ton mercimek alınarak okullara dağıtımı yapılmıştır.²⁰

Cemiyetlerin faaliyetlerine gelince; cemiyetlerin 1943-1944 geliri; üye aidatlarından 77.000 lira, teberru olarak 26.000 lira, hayır teşekkülleri yardımı ise 11.000 lira olup toplam 114.000 liradan ibarettir. Geçen seneden devredenle beraber gelir toplamı 149.790 liradır. Yedirme masrafı olarak 88.253 lira, giydirme bedeli olarak 6.196 lira harcanmıştır. Yardıma muhtaç 11.438 çocuktan 9.572'sine yardım edilmiştir. Yardım oranı % 83'tür. 1944 senesinde yaklaşık olarak yapılan toplam yardımın 200.000 lirayı bulduğu belirtildikten sonra şu husus dile getirilmektedir:

“Fiyat farkları nedeniyle teşekkülümüzün bu husustaki yardımlarını biraz daha yüksek kabul etmek gerekir. Ancak birliğimizin ilk ve dar amacı bile İstanbul’umuzun ilkokullarında okuyan her yoksul çocuğun karnı tok, sırtı pek, ayağı giyimli, kitabı ve defteri elinde, sıhhati yerinde olmasını sağlamak olduğuna göre yapabildiklerimizin bizi memnun etmekten çok uzak kaldığını hemen söylemek zorundayız. Hepimize düşen vazife bu yoldaki çalışmalarımızı iki kat etmek, aramıza da daha çok hayırseverin katılmasını sağlamaktır.”²¹

1944 yılı kongresinde son olarak; ana nizamnamenin 5. Maddesinin değiştirilmesi teklif edilmiştir. Bu değişiklikle sosyal yardım faaliyetlerinde önemli etkinlikleri olan, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Yardım Sevenler Cemiyeti temsilcilerinin de birlik idare heyetinde yer alması sağlanmıştır.²²

CHP Yardım Cemiyetleri Birliği 1945 Yılı Kongresi

Kongre, 12 Ocak 1946 Cumartesi günü saat 14.00'te Eminönü Halkevi salonunda toplanmıştır. Bir önceki kongrede yapılan nizamname değişikliğine göre, Yönetim Kurulu şu kişilerden oluşmaktadır: Başkan, Prof. Hamit Ongunsu (Edebiyat Fakültesi Dekanı); As Başkan, Halil Vedat Fıratlı ve

²⁰ CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1944 Yılı Kongresi, Kenan Matbaası, İstanbul, 1945, s. 6-10.

²¹ CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1944 Yılı Kongresi, Kenan Matbaası, İstanbul, 1945, s. 10-12.

²² 1944 Yılı Kongresi, s. 13.

Murat Uraz (İstanbul Milli Eğitim Müdürü); Muhasip Üye, Reşit Çavdar (Çocuk Esirgeme Kurumu İstanbul Vilayeti Başkanı); Kâtip Üye, Emin Çay (İstanbul Gümrüğü Müdür Muavini); Üyeler, Prof. Zühtü İnhan (Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi-Kadıköy İlkokulları Yardım Kurulu Başkanı), Muallim Ahmet Halit Yaşaroğlu (Beyoğlu CHP Başkanı), Asaf İlbaý (Beyoğlu İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Kurulu Başkanı), Cemal Akan (Kızılay Cemiyeti İstanbul Temsilcisi), Dr. Semiramis Tezel (Yardım Sevenler Cemiyeti İstanbul Merkez Yönetim Kurulu Üyesi); Murakıplar, Methi Adakan (İstanbul Gümrükleri Başmüdürü), Celal Dikmen (İmar Bankası Müdürü). Yönetim Kurulunda bulunan kişilerin görev ve yetkileri dikkate alındığında, konuya ne kadar önem verildiği açıkça görülmektedir. Bu defa kongreye İstanbul'un 16 ilçesinin de (her ilçeden 3'er kişi, Silivri ve Şile 2'şer kişi) toplam 46 temsilcisi katılmıştır.²³

Kongrede öncelikle birliğin, 1.11.1944-30.11.1945 tarihleri arasındaki bilançosu, gerçekleştirilen etkinlikler kapsamında görüşülmüştür. Geçen seneden devreden 11.987 lira dâhil bu sene birliğin gelir toplamı 39.146 lira olmuştur. Birlik gelirinin 18.570 lirası tüzel ve gerçek kişilerden, 7.260 lirası kamp yardımı olarak hayır kurumlarından ve bağışlardan 1.329 lirası da faiz ve diğerlerinden kaynaklanmıştır. Bu arada 1946 bütçesi ile İstanbul Belediyesi yardımını 15.000 liraya çıkarmıştır. Birlik tarafından yapılan yardımlar; para, prevantoryum, giyim, ilaç, yatılı okullar ve kamp alanlarında olup, miktarı 33.107 liradır. Cemiyet ve şubelerin faaliyetleri incelendiğinde; toplam gelirlerinin 229.000 lira, harcamalarının ise 167.000 lira olduğu görülmektedir. Yardıma muhtaç 15.898 çocuktan, 11.879'una yardım yapılmıştır. 1945 senesinde aynı zamanda ilköğretim seferberliği çalışmaları da yapıldığından öğrenci ve yardıma muhtaç çocuk sayısında da aynı oranda artış olmuştur. Sonuç olarak; 1945 senesinde cemiyet, şube ve birliğin geliri 269.057 lira olmuş, bunun 200.107 lirası yardım amaçlı olarak sarf edilmiştir. Yıllık çalışma raporu sonunda birliğin amacı tekrarlandıktan sonra açık gönüllülükle dile getirilen şu hususlar dikkat çekicidir:

“...Üzerimize düşen vazifeleri paylaşmak hususunda sayın delegelerimizin ne düşündüklerini bilmek isteriz. Teşkilatımızın sevinç veren faaliyetlerini ve neticelerini belirtmekle beraber, işin ahenkle yürüyen kısımlarını da, sakar taraflarını da, sakatlıklarını da açıklamaktan kaçınmak arzusunda değiliz. Devir devir bize hatırlatılan birçok eksikliklerimiz olduğunu biz de bilmekteyiz. Nizamname maddelerinde belirtilmek istenen eksikliklerden maada, tatbikatta görülen kusurlar olabilir. Denetim eksikliği konusu üzerinde de

²³ CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1945 Yılı Kongresi, Kenan Matbaası, İstanbul, 1946, s. 3-5.

durulmakta ve birlik merkezi ile cemiyetlerin şubeleri üzerinde yeter derecede denetim yapamadığı ileri sürülmekte, okullara erzak tedarikinin bir elden idare edilemeyişi yüzünden hayli zararlar ve güçlükler çekildiği belirtilmektedir. İşte bütün bu noksanların ve daha hatıra gelebileceklerin serbest tartışma konusu olarak gündemde yer alması arzu edilirse, bu arzunun birlik yönetim kurulunca minnet ile kabul edileceğini arz etmeyi CHP tarafından ele alınan büyük çocuk davasının küçük bir kısmı üzerinde daha bol ışık getirmesi imkânına binaen bir vicdan borcu biliriz.”²⁴

CHP Yardım Cemiyetleri Birliği 1946 Yılı Kongresi

Kongre, 15 Mart 1947 Cumartesi günü saat 14.30’da Eminönü Halkevi üst salonunda toplanmıştır. Yönetim kurulu ve murakıplar bir önceki seneye aynı olup, Şile İlçesi hariç diğer ilçelerden 45 temsilci katılmıştır.²⁵

Kongrede önce 1.12.1945-31.12.1946 tarihleri arasını kapsayan birlik faaliyetleri görüşülmüştür. Bu dönemde birliğin geliri, geçen seneden devreden 4.316 lira dâhil 41.241 liradır. Geçen seneki gelirden yaklaşık iki bin liralık artışın, kaynakların değişmesinden meydana geldiği açıklanmıştır. Zira para işi birlik tarafından ve idare işi Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından sağlanmak üzere geçen sene Beykoz ve Göztepe’de açılmış bulunan kamplar için özel ve tüzel kişilerin bağışladığı 7.260 lira bu seneki bütçede yer almamıştır. Çünkü Milli Eğitim Müdürlüğü bu sene kampları doğrudan okullardan ve diğer kaynaklardan topladığı özel vasıtalar ile idare etmiştir. Bunun yanında İstanbul Belediyesi daha önce 5.000 lira olan yardımını 1946’da 15.000 liraya, 1947’de ise 16.000 liraya çıkarmıştır. İstanbul Belediye’sine, İstanbul Ticaret Odası’na, Milli Reasürans Şirketi’ne, milli bankalara ve diğer yardım/bağışta bulunan kişilere teşekkür edilmektedir. Birliğin bu dönem masrafı; para, giyim, prevantoryum, kamp, yatılı okullar yardımları ana başlıklarında olup toplam 35.000 liradır. Birliğin ayniyat deposunda ise yaklaşık 26.000 liralık mal gelecek seneye devredilmiştir.²⁶

Cemiyet ve şubelerin geliri ise; üye aidatı, hayır cemiyetleri yardımı, müsamere gelirleri, müteferrik gelirler ve geçen seneden devredenle birlikte 240.720 lira olmuştur. Yedirme, giydirme, ders ve levazım malzemesi, kamp ve tedavi, demirbaş, para ve müsamere yardımı, müteferrik masraflar altında

²⁴ CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1945 Yılı Kongresi, Kenan Matbaası, İstanbul, 1946, s. 7-13.

²⁵ CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1946 Yılı Kongresi, Kenan Matbaası, İstanbul, 1947, s. 1-2.

²⁶ A.g.e., s. 4-10.

harcamaların toplamı ise yaklaşık 180.000 liradır. Yardıma muhtaç 15.283 çocuktan, 12.062'sine yardım edilebilmiş, yardım oranı % 79'dur. Sonuç olarak; 1946 senesinde Birlik tarafından 41.241 liralık, cemiyet ve şubeler tarafından 240.225 liralık, Kızılay tarafından 85.260 liralık, hayırseverler tarafından 19.592 liralık olmak üzere toplam 386.317 liralık yardım yapılmıştır.²⁷

Kongrede, kaza kongreleri tarafından birlik kongresine gönderilen dileklerden biri; yedirilmekte olan çocuklardan sembolik olarak 1-5 kuruş para alınması, buna gücü olamayanların da bedellerinin himaye şubelerince ödenmesi, bu konuda okul ayrımı yapılmamasıdır. Diğeri de; kırtasiye masraflarının himayeye muhtaç çocuklar için tamamen birlik tarafından karşılanması, ancak her işin birliğe bırakılınca meydana gelebilecek dedikodulardan sakınılması için bu işin mahalli cemiyetler tarafından sürdürülmesidir.²⁸

1946 Kongresi Sonrası Yaşanan Gelişmeler

1946 yılında 3. Maarif Şurasında, Okul Aile Birlikleri'nin kurulması ile ilgili bir karar alınmıştır.²⁹ 1947 yılı Şubat ayından itibaren yurdun her tarafında teşkil edilmeye başlayan Okul Aile Birlikleri İstanbul ilkokullarında da kurulmuştur. Aileler ile birlikte çocuk yetiştirme amacına ilkokullarda da hizmet edecek olan bu yeni teşekküller, yurt çapında sürdürülen eğitim seferberliğinin yardımlara ilişkin bir parçası olarak yeni bir güç demektir. 1947 yılı başından öğretim yılı sonuna kadar 3-4 aylık bir devrede mevcut yardım cemiyetlerinin okullardaki şubeleri ile Okul Aile Birlikleri etkili bir işbirliği yapmışlardır. Cemiyetler, şubelerin toplamış oldukları yardım paralarını okul ihtiyaçlarına muntazam olarak sarf etmeye devam etmişlerdir. Okul Aile Birliklerince elde edilen gelirler de daha geniş kapsamlı ve yeni ihtiyaçların karşılanmasına ayrılmıştır. Okul Aile Birliklerinin faaliyete başlamasıyla daha önce yardım kuruluşları tarafından el atılamayan birçok problemin çözülmesi de sağlanmıştır. Önce Okul Aile Birlikleri ile himaye cemiyetlerinin aralarında iş bölümü yaparak, faaliyet alanlarını belirleyerek çalışmalarına izin verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığınca konuya ilişkin çalışmalar, Yardım Cemiyetleri Birliği ile koordineli olarak sürdürülmeye çalışılmış, ancak 1947 senesi sonuna kadar "İlkokullardaki Muhtaç Çocuklara Yardım" şekli hakkında kesin bir karar oluşturulamamıştır. Neticede, 1947

²⁷ A.g.e., s. 10-12.

²⁸ A.g.e., s. 13.

²⁹ Cavit Binbaşoğlu, *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 277-279.

senesi ders yılı içinde İlkokul Aile Birlikleri'nin serbestçe çalışmaları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uygun görülmüştür.³⁰

CHP Yardım Cemiyetleri Birliği 1947 Yılı Kongresi

Kongre, 3 Temmuz 1948 Cumartesi günü saat 15.00'de Eminönü Halkevi üst salonunda toplanmıştır. Birlik Yönetim Kurulu bir önceki kongrede olduğu gibidir. Kongreye Şile İlçesi hariç diğer ilçelerden 39 temsilci katılmıştır.³¹

Kongre, her zaman olduğu gibi 1.1.1947-31.12.1947 tarihleri arasında birliğin faaliyetlerinin görüşülmesi ile başlamıştır. 1947 yılı birlik geliri kamu teşekkülleri, tüzel ve özel kişilerin yardımları çerçevesinde geçen yıldan devredenle birlikte 39.495 lira olmuştur. Birliğin yıl içindeki masrafı yaklaşık 30.000 lira olmuştur. Harcamalar; personel ve idare masrafı, para, giyim, prevantoryum, kamp, yatılı okullar, ilaç yardımları kalemleridir. Ayniyat deposuna yıl içinde mal girişi 42.222 lira karşılığındadır. Sene içindeki dağıtımlar sonrası 27.000 lira tutarında mal depoda kalmıştır.³²

Cemiyet ve şubelerin geliri ise; üye aidatı, hayır cemiyetleri yardımları, müsamere gelirleri, müteferrik gelirler ve geçen seneden devir ile beraber 235.603 liradır. Bunun 185.924 lirası yedirme, giydirme, ders levazım, kamp ve tedavi, demirbaş, para yardımı ve müteferrik masraflara harcanmıştır. Bu yıl içerisinde yardım gören öğrenci sayısı 19.148'e ulaşmıştır.³³

1947 Kongresi Sonrası Yaşanan Gelişmeler

1947-1948 Öğretim devresine girileceği zaman, Milli Eğitim İdaresi bazı kesin kararlar almıştır. Buna göre ilkokullarda Kızılay ve Okul Aile Birliklerinin dışında başka herhangi bir kuruluş faaliyet gösteremeyecektir. Bu durum karşısında bölgesindeki ilkokullarda okuyan yoksul çocuklara destek olan yardım cemiyetleri ve bunların şubelerinin faaliyetleri fiilen ortadan kaldırılmıştır.³⁴ İlkokullar programındaki bu gelişme üzerine cemiyetlerin şubelerine, o güne kadar toplanmış olan yardım parasıyla; eskiden olduğu gibi okul yoksul çocuklarının yedirilme işlerine devam

³⁰ **CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1947 Yılı Kongresi**, Kenan Matbaası, İstanbul, 1948, s. 11-12.

³¹ **A.g.e.**, s. 1-3.

³² **A.g.e.**, s. 4-9.

³³ **A.g.e.**, s. 10-11.

³⁴ Binbaşoğlu, **a.g.e.**, s. 281-285.

etmeleri, okullar dışında faaliyet alanlarına yönelmeleri, mevcut hesaplarını derleyip toparlamaları, verilecek yeni direktife göre yeni sistemde faaliyet gösterecek şekilde beklmeleri talimatı verilmiştir. Bu arada okul aile birliklerinin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasına gayret gösterilmiştir.³⁵

Sonuç

II. Dünya Savaşı yıllarının artan yoksulluk koşullarında CHP'nin; parti teşkilatından da yararlanmak suretiyle yoksullara yardım faaliyetlerini artırdığı, 1940'lı yıllarda parti yöneticilerinin girişimleriyle il/ilçe merkez binalarında birçok yardım cemiyetinin kurulduğu, bu cemiyetlerin oluşturduğu bir birlik olan "*İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliğinin*" de anılan dönemde ilkokul çocuklarına önemli yardımlarda bulunduğu görülmektedir. 1940-1947 yılları arasında yapılan yardım miktarı 1.900.000 Lira civarındadır. İlkokullarda okuyan muhtaç çocukların her yıl için ortalama % 80'nine sadece bu birlik ve birliğe bağlı 16 ilçe cemiyeti yardımda bulunmuştur. Bu yardıma; Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Yardım Sevenler Cemiyeti'nin yaptığı bağış ve diğer yardımlar dâhil değildir. İstanbul'da yaşayan yoksul halkın, anasız babasız veya sadece annesi/babası olmayan ilkokul çocuklarına gerçek anlamda el uzatılarak, hiç de küçümsenmeyecek bir yardım yapıldığı tespit edilmiştir.

CHP İstanbul Vilayeti çalışmaları kapsamında, "*İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliğine*" verilen önemi, birlik yönetim kurulu üyelerinin yapısında da görmek mümkündür. Vilayetin en üst düzey eğitimcileri bu amaçla görevlendirilmiş, İstanbul Üniversitesi Dekanlarının ve İstanbul Maarif Müdürü'nün yanında önde gelen bürokratlar yönetim kurulunda yer almıştır. Böylece yapılan yardım faaliyetinin hem eğitim ile olan bağlantısının sağlandığı, hem de iktisadi koşullar bakımından en etkin şekilde sürdürülmesine çalışıldığı görülmektedir. Bunun yanında başta İstanbul Valiliği, Maarif Müdürlüğü olmak üzere, İstanbul Belediyesi, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Gümrükler Genel Müdürlüğü, Yardım Sevenler Derneği, bankalar, sağlık kuruluşları, sigorta şirketleri, şehrin ileri gelenleri ve nihayet hayırsever İstanbul halkı ile koordine edilerek faaliyetler planlı ve düzenli bir bütünlük içinde yapılmıştır.

Sonuç olarak şunu belirtmek mümkündür ki; anılan dönemde Türkiye'de Tek Parti iktidarı olan CHP, bir yandan II. Dünya Savaşının ülkede yaratacağı yıkımları ve felaketi önlemek için büyük çaba sarf etmiştir. Diğer yandan

³⁵ CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1947 Yılı Kongresi, Kenan Matbaası, İstanbul, 1948, s. 12.

savaşın yıpratdığı ülke ekonomisini sağlam tutabilmek için mümkün olabilen azami çareleri geliştirmiştir. Tüm bu gayretlerin yanında, parti örgütleriyle özellikle vilayetlerde geliştirdiği tedbirlerle halkın sıkıntılarını, yoksulluk koşullarının perişanlığını gidermeye gayret göstermiştir. Bir yandan eğitim seferberliğinin hedeflerine ulaşılmaya çalışılırken, diğer yandan da bu seferberliğe engel olan koşulları ortadan kaldırmak suretiyle; eğitilmiş, kültürlü, çalışkan ve geleceğe güvenle bakan bir gençlik kitlesini yaratmak için gereken tedbirleri almaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- CHP İstanbul Vilayeti 1938-1940 Çalışma Raporu**, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1940.
- CHP Beşiktaş Kazası 1941 Kongresi**, İdare Heyeti Raporu, İstanbul Belediyesi Matbaası, 1941.
- CHP İstanbul Vilayeti 1942 Yılı Kongresi Zaptı**, Kenan Matbaası, İstanbul, 1943.
- CHP Beşiktaş Kazası 1943 Kongresi**, İstanbul Belediyesi Matbaası, 1943.
- CHP İstanbul Vilayeti 1944 Yılı Kongresi 1942-1944 Çalışma Tafsilatı**, Sühulet Matbaası, İstanbul, 1944.
- CHP İstanbul Vilayeti 1946 Yılı Kongre Zaptı**, Osmanbey Matbaası, İstanbul, 1948.
- CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1940 Yılı Kongresi**, TAN Matbaası, İstanbul, 1940.
- CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği Ana Nizamnamesi**, Vakit Gazetesi, 6-7 Ocak 1942; Haber Gazetesi, 6-8 Ocak 1942.
- CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1942 Yılı Kongresi**, KENAN Matbaası, İstanbul, 1943.
- CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1943 Yılı Kongresi**, KENAN Matbaası, İstanbul, 1943.
- CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1944 Yılı Kongresi**, KENAN Matbaası, İstanbul, 1945.
- CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1945 Yılı Kongresi**, KENAN Matbaası, İstanbul, 1946.
- CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1946 Yılı Kongresi**, KENAN Matbaası, İstanbul, 1947.

CHP İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği 1947 Yılı Kongresi, KENAN Matbaası, İstanbul, 1948.

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete; 28 Teşrin-i Sani 1942, Cumartesi, Sayı: 5269.

Kitaplar

Binbaşoğlu, Cavit; **Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1995.

Pamuk, Şevket; **Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015.

Yenal, Oktay; **Cumhuriyet’in İktisat Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013.